

basic education

Department:
Basic Education
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

**XIKOMBISO XA XIKAMBELO XA TIKO XA LEMBE
NA LEMBE**

GIREDI 2

MATEMATIKI-XITSONGA

SETE YA 3: 2012 XIKOMBISO

Maitelelo ya matirhiselo ya swikombiso swa ANA

1. Nhlamuselo hi ku angarhela

Swikambelo swa Tiko swa Lembe na Lembe (ANA) i swikambelo swo antswisa vuswikoti na vutivi bya vana leswi languteriweke ku va swi antswisiwile eku heleni ka tigiredi ta 1-6 na 9. Swi ta pfuneta na tidyondzo ta vona ta xikolo ta masiku hinkwawo na ku engetela vutitshembi ni ku va va ta kota ku humelela eka swikambelo swa le handle. Nhlengeletano ya vadyondzisi na vativinkulu va tidyondzo ta Ririmi na Mathematiki va tshamile hansi va endla swikombiso swa swivutiso swa swikambelo leswi nga tirhisiwaka eku dyondziseni ka Ririmi na Mathematiki. Swikombiso leswi swa swikambelo swi huma eka kharikhulamu, leswi swi katsaka titheme ta 1,2, na 3 laha ku nga tlhela ku va na swikombiso swa swikambelo swa Tiko swa Lembe na Lembe (ANA) swa giredi yin'wana na yin'wana. Swikombiso leswi swi engetela swikambelo swa xikolo leswi swi kamberiwaka vana nkarhi na nkarhi kambe ku nga ri ku va swi pfala swona kumbe ku pasa hi swona.

2. Swi fambelana na swin'wana na swin'wana swa switirhisiwa swa ku dyondza na ku dyondzisa

Swikombiso swi endlile hi ku landzelela swilaveko swa ku ya hi xitatimende xa pholisi ya kharikhulamu ya tigiredi R- 12(NCS), xitatimende xa pholisi ya kharikhulamu na makambelo(CAPS) na tsalwa ra Huvo ya Rixaka ya Makambelo (National Protocol for Assessment). Hinkwaswo switirhisiwa leswi na swin'wana swi tirhisiwile ku humesa switirhisiwa leswi swa xiyimo xa le henhla ku pfuna vadyondzisi eka ku pulana eka madyondziso ya vona ya masiku hinkwawo na ku kambela vana.

3. Matirhiselo ya swikombiso swa xikambelo

Mudyondzisi a nga fanelanga ku nyika vadyondzi swikombiso swa xikambelo ku hlamula swivutiso hinkwaswo leswi a nga nyikiwa hi siku rin'we, hambi leswi swikombiso swi nga hi swivumbeko swa tindzimana. Mudyondzisi u fanele ku va a hlawula swivutiso swo karhi a tirhisa swona hi nkarhi wo karhi lowu a wu pulaneke. Mudyondzisi u fanele ku hlawula swivutiso swo karhi hi vukheta leswi a nga ta swi tirhisa hi tindlela to hambanahambana eku dyondzeni na ku dyondzisa hi ndlela leyi:-

- 3.1 Vana va ta tsarisiwa xikambelo xo tsotsosela xo kambela vuswikoti na vuhluleki bya vona eku sunguleni ka dyondzo. Xikambelo lexi xo **lavisisa** xi ta endla leswaku ku kumeka mbuyelo wa ntiyiso wa matsandzelo kumbe vuswikoti bya vana na ku va ku antswisiwa tidyondzo leti nga ta ololoxa swiphigho . xikambelo lexi xo **lavisisa** xi ta tsariwa tani hi ntirho wa le kaya ku ka xi nga kavanyeti mintirho leyin'wana ya le titlilasini.
- 3.2 Hi nkarhi wa ku tsariwa ka **xikambelo xa le xikarhi ka lembe** lexi kambelaka vuswikoti na vutivi bya vana, tidyondzo leti ti fanele ku ka ti nga siyi n'wana na un'we ehandle.
- 3.3 Vana va ta kamberiswa hi ku tsala **xikambelo xo hela ka lembe** ku kambela loko vana va engeterile vutivi na vuswikoti eka tidyondzo leto antswisa. **Mbuyelo** wu fanele ku nyikiwa hi mudyondzisi a kombisa laha ka ha lavaka ku tlhela ku dyondzisiwa nakambe ku endlela ku **katsakanya** laha ku engetela mpfumalo wo ringanela wa vutivi na vuswikoti kona.

3.4 Vana va ta va va kuma mpfuno hi maendlelo lawa va nga ta kamberiwa hi wona, xik.ku hlamula hi ku hlawulanhlamulo leyi nga yona(MC) swivutiso xo pfuleka(OE) kumbe swivutiso swo lava nhlamulo yin'wana na yin'wana(FR), tinhlamulo to koma,sw na sw.

4. **Xikambelo xa le xikarhi ka lembe na xikambelo xo lavisisa** swi ta va na swivutiso swo koma, kasi xikambelo xo hela ka lembe xi ta va na swivutiso swo hlaya leswi nga ta va swikatsakanya tidyondzo leti nga ta va tidyondzile.Xa nkoka i ku endlela leswaku vana va kota ku tolovetiwa ku hlamula swivutiso swa xikambelo hi ku landzelerisa **makambeleso ya swikambelo swa tiko swa lembe na lembe**(ANA).

5. **Maleteloso ya swivutiso na swikomba tinhlamulo**

Xikombiso xa xikomba tinhlamulo (memorandum) xi nyikiwile eka swikombiso swa xikambelo leswi nga tsariwa hi makambeleso ya swikambelo swa tiko swa lembe na lembe(ANA) Xikomba tinhlamulo xi nyika vundzeni bya swilaveko leswi swi faneleke ku hlamula swivutiso swa vadyondzi leswi vadyondzisi va nga ta tlhela va swi twisisa, va swi amukela ni ku swi twisisa ku swi tirhisa hi ndlela leyi amukelekaka. Xikamba tinhlamulo xi tsariwile hi ndlela yo olova eka mudyondzisi.

6. **Swiangarhela na kharikhulamu**

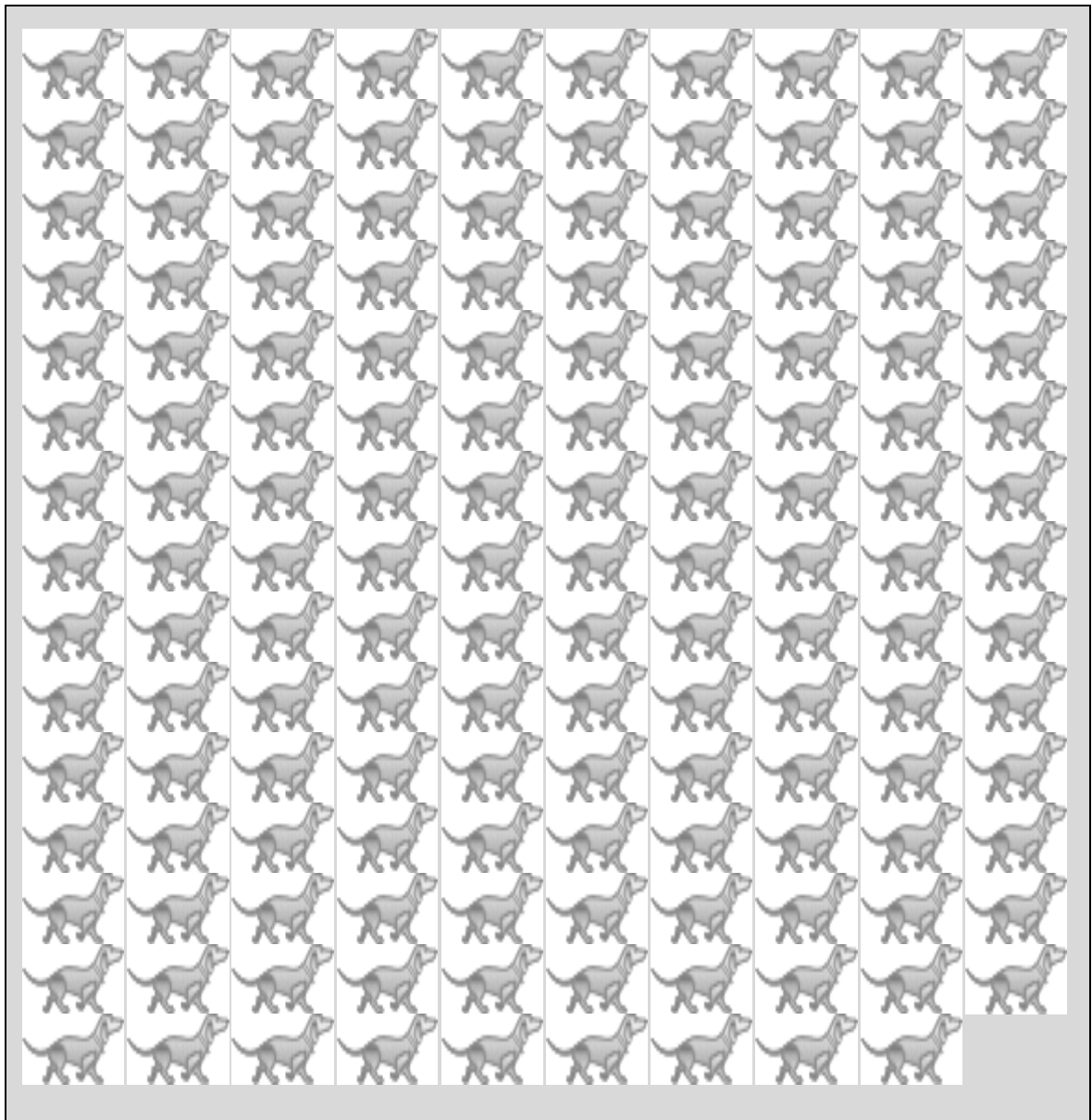
Swi fanerile leswaku kharikhulamu yi angarheriwa hi ku hetiseka eka tlilasi yin'wana na yin'wana.**Swikombiso** swa giredi yin'wana na yin'wan na dyondzo yin'wana na yin'wana a swi angarhelangi kharikhulamu.Swikombiso leswi i swo pfuna ku engetela vutivi na vuswikoti leswi angarhelaka titheme ta lembe ta 1, 2 na 3. Ntirho lowu wu angarhela na titheme ta xikolo leti vekiweke ku ya hi tsalwa ra CAPS.

7. **Maheteleso**

Xikongomelo xa Mfumo i ku antswisa xiyimo xa dyondzo ni ku antwsisa vutivi bya ririmi ra le kaya na nyumeresi eka dyondzo ya vana va le hansi. Xikambela xa Tiko xa Lembe na Lembe (ANA) i xitirho lexi Mfumo wa le Xikarhi wu xi tirhisaka ku kambela loko vana va karhi va engetela kumbe ku ka va nga engeteli vutivi na vuswikoti eka tidyondzo ta Rirmi ra le kaya na tidyondzo ta Numeresi eka vana. Swifundzhantsongo na Swikolo swi fanele ku seketela vadyondzisi eka ku humelerisa xikambelo xa Tiko xa Lembe na Lembe (ANA) hi ku vona leswaku ku na switrhisiwa leswi faneleke ku endlela ku tlakusa dyondzo ya vana eswikolweni. Hi ku tirhisa Swikombiso swa xikambelo xa Tiko xa Lembe na Lembe(ANA), vadyondzisi va ta kota ku toloveta vana hi tindlela to hambanahambana ta mavutiselo ya xikambelo.Loko ko landzeleriwa swikombiso swa xikambelo hi mfanelo, vana va nga tokota ngopfu hi vutivi na vuswikoti lebyikulu lebyi nga endlaka leswaku va humelela eka xikambelo xo hela ka lembe xa Tiko xa Lembe na Lembe (ANA).

1. **Tinomboro, tioparexini na vuxaka.** (0-180)

Langu tisa xi faniso ku tani u hlamula swivutiso.

a. Hlaya timbyana kutani u tsala ntsengo wa tona hinkwato. _____

b. Xana ku na mintlawa yingani ya **vantlhanu** eka timbyana?

c. Ku na mintlawa yingani ya **vakhume** eka timbyana?

d. Ku na mintlawa yingani ya **vambirhi** eka timbyana?

e. Ku na mintlawwa yingani ya **vanharhu** eka timbyana?

f. Ku na mintlawwa yingani ya **vamune** eka timbyana?

2. Nghenisa tinomboro le ti kayivelaka.

a. 162; _____; _____; 168 ; 170; _____

b. 152; 155 ; _____; _____; 164; _____

3. Hetisa tipatironi ta tinomboro le ti landzelaka:

a. 170; _____; 150; _____; 130; _____; 110

b. 105; 110; _____; 120; _____; 130; _____ 140

4. Tsala mim fungho ya tinomboro eka mavito ya tinomboro lama landzelaka:

a. dzana makumenhungu _____

b. dzana na khumen'we _____

c. dzana makumen t sevun t sevu _____

5. Tsala mavito ya tinomboro ya mim fungho ya tinomboro leyi landzelaka:

a. 44 _____

b. 68 _____

c. 27 _____

d. 73 _____

e. 59 _____

6. Dirowa mintila ku pananisa mimfungho ya tinomboro na mavito ya

tinomboro.

- a. 49 khumenhungu
- b. 55 makumenkombomune
- c. 33 makumentsevunharhu
- d. 74 makumentshanuntslanu
- e. 18 makumemunekaye
- f. 63 makumenharhunharhu

7. Tsondzela nomboro leyintsongo ngopfu eka pherhe yin'wana na yin'wana.

- a. 21; 12
- b. 55; 33
- c. 46; 64
- d. 32; 23
- e. 73; 37

8. Xaxameta tinomboro ku suka eka leyikulu ku ya eka leyintsongo.

a. 10 17 25 43 38

b. 53 35 75 57 55

(c) 40 63 25 73 68

9. Xaxameta tinomboro ku suka eka leyint songo ku ya eka leyikulu.

(a) 11 33 66 55

(b) 53 35 47 74

(c) 24 61 42 16

10. Eka nomboro **73**

(a) nkoka wa dijiti **7** i _____

(b) nkoka wa dijiti **3** i _____

11. Khakhuleta hi ku yisa eka mbirhihato wa le kusuhi.

Xikombiso: $24 + 25 = 25 + 25 - 1$ kumbe $24 + 25 = 24 + 24 + 1$

$$= 50 - 1$$

$$= 48 + 1$$

$$= 49$$

$$= 49$$

(a) $28 + 29 =$

(b) $36 + 37 =$

12. Khakhuleta hi ku tlhantlha tinomboro.

Xikombiso: $29 + 34 = 20 + 9 + 30 + 4$

$$= 20 + 30 + 9 + 4$$

$$= 50 + 13$$

$$= 63$$

(a) $41 + 33 =$

(b) $52 + 19 =$

(c) $86 - 42 =$

13. Hafula nomboro leyi nyikiweke.

	Nomboro	Nomboro yi hafuriwile
(a)	124	
(b)	116	
(c)	162	

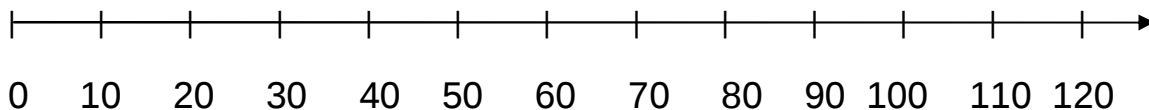
14. Mbirhiha t a nomboro leyi nyikiweke.

	Nomboro	Nomboro mbirhiha t iwile	yi
a.	19		
b.	26		
c.	37		

15. Tirhisa lerhe ra tinomboro(ndzhati wa mint sengo) ku:

(a) hlanganisa 40 na 30.

(b) susa 30 eka 110.

16. **Maololoxelo ya swiphiqo (tinhlayo t a marito)**

Hlamula swivutiso leswi andzelaka:

(a)Timu a ri na 94 wa timhavula. U lahlekeriwile hi 30 wa timhavula. Xana u sale na timhavula tingani?

Nt sengo wa timhavula leti nga sala = _____

(b)Thoko a ri na 52 wa swiwitsi. U xavile swin'wana swa 20 . Xana Thoko u na swiwitsi swingani sweswi?

Nt sengo wa swiwitsi = _____

(c) Jama u khile 74 wa malamua kasi Beni u khile ha fu ya malamula lama nga na Jama. Xana Beni u khile malamula mangani?

Beni u khile _____ wa malamula.

(d) Un'wana na un'wana eka Thembi, Lorraine, Mandla na Palesa u na 18 wa swiwit si. Xana va na swiwit si swingani hinkwavo?

Nt sengo wa swiwit si= _____

KU NTLAWAHATA NA KU AVA

17.

Langutisa swikandza leswi nga laha henhla kutani u hetisa xivulwa xin'wana na xin'wana.

(a) Ku na 5 wa tirhowu leti yin'wana na yin'wana yi nga na _____ wa swikandza.

(b) Ku na _____ wa swikandza hinkwaswo

(c) Bongani u fanele a veka 54 wa mabisikiti eka maphakiti lama nga na 9 wa mabisikiti. Xana ku ta huma maphakiti mangani?

(d) Xana munhu un'wana na un'wana u ta kuma mali muni loko R96 yi aviwa ku ringana exikarhi ka 8 wa vanhu?

- e) Eka tlilasi ya giredi 2 ku na 34 wa vafana. Nhlayo ya vanhwanyana i mbirhihato wa nhlayo ya vafana. Xana ku na vanhwanyana vangani eka tlilasi leyi?
-

18. Hlamula swivutiso leswi landzelaka:

- (a) Avanyisa xivumbeko lexi nga laha henhla xi huma swipemu swi2 swo ringana.
- (b) Hlovohata kotare ya yinhlamune.

MALI

19. Hetisa tafula.

	Nxavo	U hakerile hi	Cinci
(a)	R71,00		R4
(b)		R20	R6
(c)	R43,00	R50	

20. Beta u xava buku leyi nga na nxavo wa R6.50. U hakela hi mali ya phepha ya R20. Tsondzela cinci leyi a nga ta yi kuma.

A) R14.00 B) R12.00 C) R13.50 D) R13.00

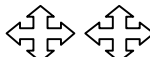
21. Piet u na R21.00 kasi Jaki u na R14.00. Va vekile mali ya vona swin'we leswaku va t a ko t a ku xava bolo leyi nga na nxavo wa R32.00. Xana va t a kuma cinci ya mali muni?

R _____

TIPATIRONI.

22. Tsondzela swivumbeko leswi nga t a landzela eka patironi.

- A. B. C. D.

23. Tsala tinomboro ti3 eka nxaxamelo wun'wana na wun'wana.

(a) 132; 122; _____; _____; 92 ;_____

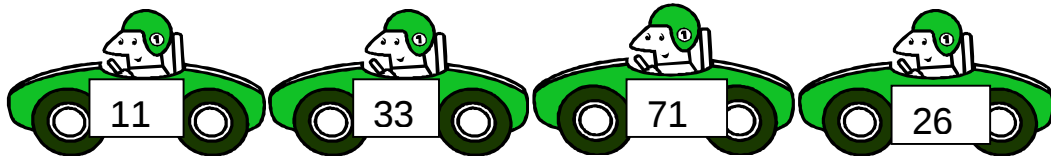
(b) 180; 175; _____; _____; 160; _____

(c) 96; 98; _____; _____; 104; _____

(d) 80; 84; 88; _____; _____; _____

(e) 96; 99; _____; 105; _____; 111; _____

24. **VUNDHAWU.**

Mimovha ya4 yi pakiwile hi rhowu.

HETISA:

(a) Movha wa nomboro ya _____ wu le mahlweni.

(b) Movha wa nomboro _____ na _____ yi le ndzhaku ka movha wa nomboro ya 33.

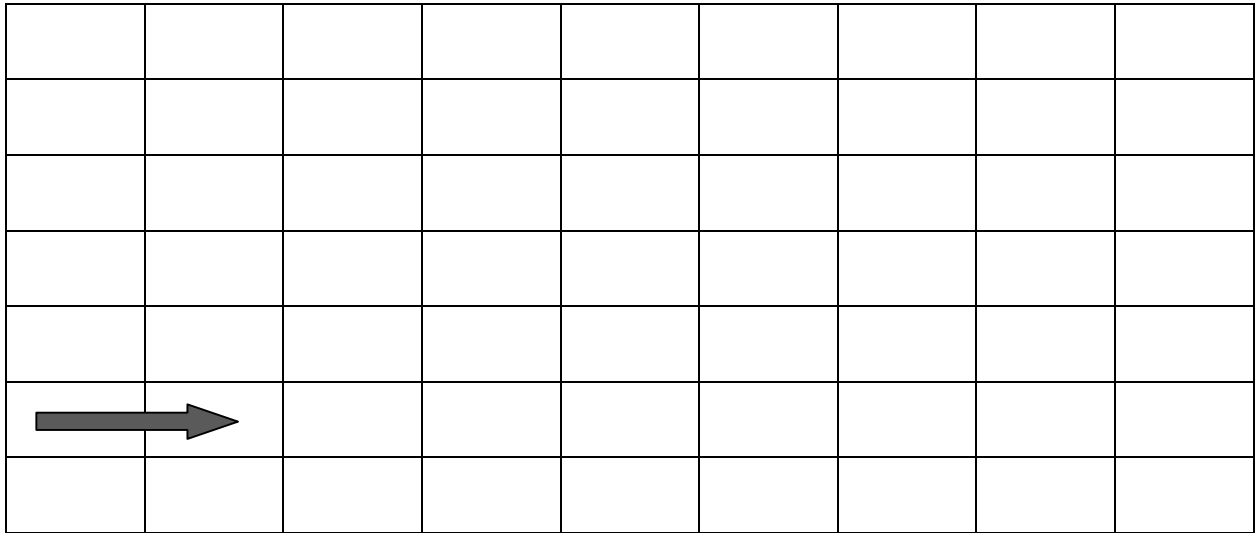
(c) Movha wa nomboro ya _____ wu le ndzhaku ka movha wa nomboro ya 71.

(d) Movha wa nomboro ya _____ wu le mahlweni ka movha wa nomboro ya 33.

25. Kati u suka ekaya a ya exikolweni hi bazi. Tafula leri nga laha hansi ri komba mpfhuka na matlhelo ya mafambelo ya yena.

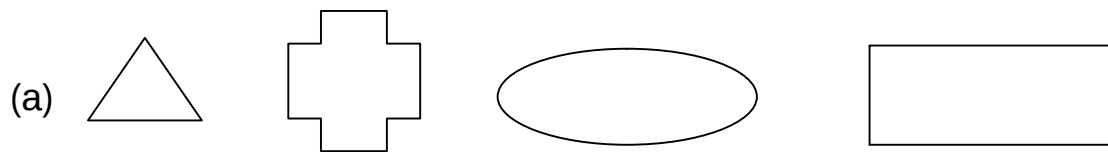
2 →	5 ↑	4 →	3 ↓	2 ←	1 ↓	5 →
--------	--------	--------	--------	--------	--------	--------

Tirhisa vuxokoxoko lebyi nga eka tafula leri nga laha henhla kutani u kombisa mafambelo ya Kati eka giridi leyi nga laha hansi. Leyo sungula u endleriwile yona.

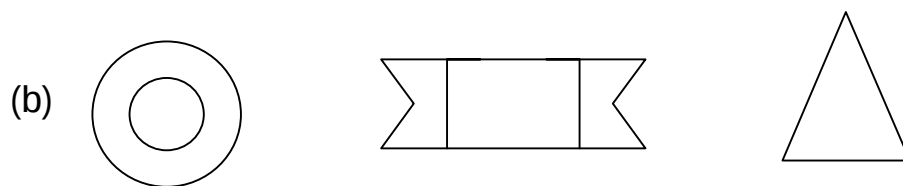

SWIVUMBeko

26. Gwajula xivumbeo lexi nga na matlhelo yo ololoka t hwixi nt sena.

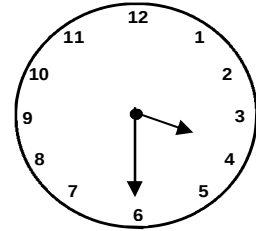
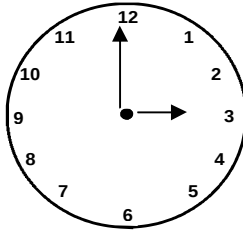
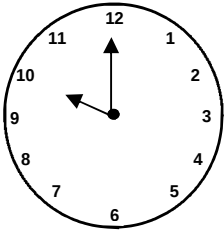

Dirowa ntila wa ndzinganiso eka xivumbeko xin'wana na xin'wana .

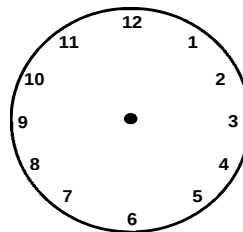
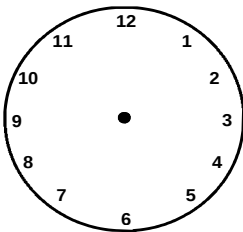

NKARHI

27. Tsala nkarhi lowu kombisiweke eka xin'wana na xin'wana xa swikombankarhi.

28. Dirowa voko ro komba timinete na voko ro komba tiawara eka xin'wana na xin'wana xa swikombankarhi leswaku u komba nkarhi lowu nyikiweke.

Awara ya6

Hafu ku bile awara ya4

29. Sindi u sukile ekaya hi awara ya6 nimixo. U fikile exikolweni hi hafu ku bile awara ya8. Xana u hetile tiawara tingani a ri endleleni?

30. Hlayela nomboro ya tiawara ku suka hi:

(a) awara ya7 ku fika awara ya12 . _____.

(b) Awara ya12 ku fika awara ya7 . _____.

(c) Hafu ku bile awara ya4 ku fika hafu ku bile awara
ya9. _____.

(d) Awara ya6 ku fika hafu ku bile awara ya12.
_____.

31. (a) Hi rihi siku leri taka 4 wa masiku endzhaku ka Sonto?

(b) Hi rihi siku ra ku velekiwa ra Kati leri taka 7 wa masiku
endzhaku ka 14 Khotavuxika? _____.

(c) Hi yihi n'hweti leyi taka 5 wa tin'hweti endzhaku ka
Mhawuri? _____

d) Hi yihi n'hweti leyi taka 6 wa tin'hweti ku nga si fika
Hukuri? _____

(e) Vula n'hweti ya lembe leyi nga koma ngopfu.

MPIMO

32. Xiyaxiya vulehi bya mintila ya5 leyi nga laha hansi ku vona
leswi wun'wana na wun'wana wu lehiseke swona.

Ntila wa A _____

Ntila wa B _____

Ntila wa C _____

Ntila wa D _____

Hlamula swivutiso handle ko pima mintila.

(a) Ntila wa _____ wu lehile ngopfu.

(b) Ntila wa _____ wu komile ngopfu.

(c) Ntila wa _____ na ntila wa _____ ya ringana.

VUNDZENI

33. Tsondzela nhlamulo leyi nga yona.

Meleka wu pimiwa hi:

A tilitara B tikhilogiramu C tikhilomitara

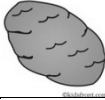
34. Tsondzela nhlamulo leyi nga yona. Namune ti yi pimiwa hi:

A tigramu B timilitara C tikhilogiramu

Matirhiselo ya vuxokoxoko bya tinhlayo

35. Girafu ya xifaniso yi komba nomboro ya matsavu lama xavisiwaka exitolo hi siku rin'we.

Matsavu lama xavisiwaka exitolo hi siku rin'we

Nomboro ya matsavu	7				
	6				
	5				
	4				
	3				
	2				
	1				
		Tikherotsi	Mazambhala	Khavichi	Galiki

Langutisa girafu ya xifaniso leyi nga laha henhla kutani u hlamula swivutiso.

(a) Hi wihi muxaka wa mat savu lama xavisiweke ngop fu?

_____.

(b) Hi wihi muxaka wa mat savu lama nga xaviwangiki?

_____.

(c) Xana ku xavisiwile galiki yo t anihi kwihi? _____.

(d) Xana n t sengo wa mat savu hinkwaswo lama xavisiweke hi
wihi? _____.